# MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№5
MAXSUS SON

2026
NOYABR

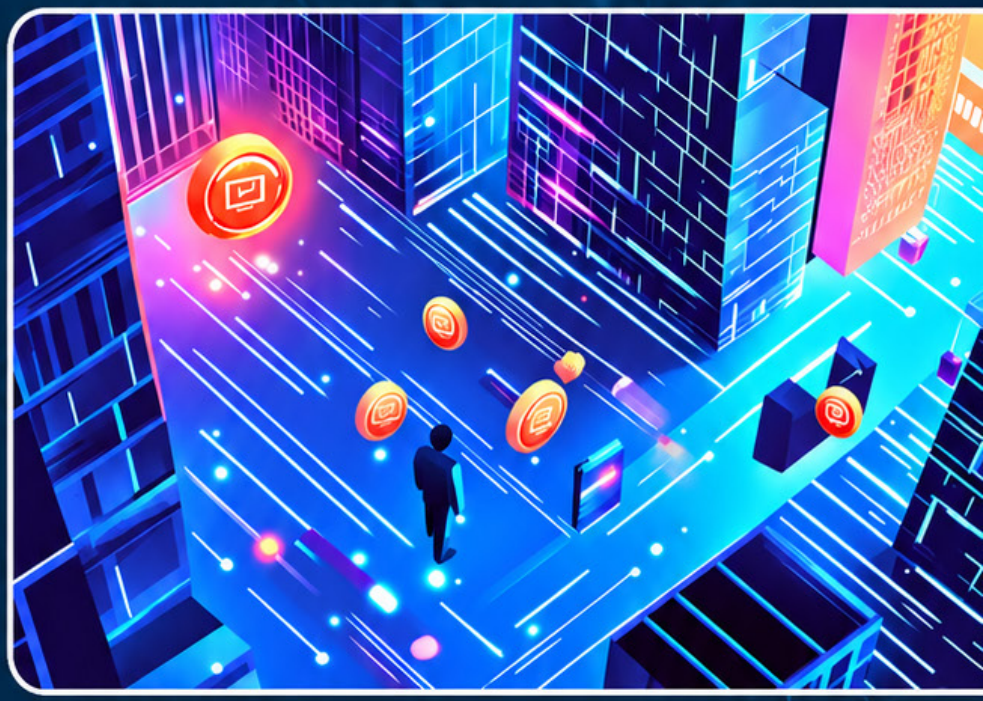

Milliy nashrlar

**OAK:** https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 – Texnika fanlari
08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar · OPEN ACCESS · ULRICHSWEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY
Academic Resource Index ResearchBib · ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE · CYBERLENINKA
OpenAIRE · ROAD · INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL
BASE · Crossref · НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА eLIBRARY.RU

## BAKALAVR TALABALARINING MAQOLALARI TO'PLAMI

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ
TOSHKENT DAVLAT TRANSPORT UNIVERSITETI
TOSHKENT ARXITEKTURA-QURILISH UNIVERSITETI

*Elektron nashr, 2026-yil, noyabr.*
*№ 5-maxsus son*

# muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

**Bosh muharrir:**
**Zokirova Nodira Kalandarovna,** iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

**Bosh muharrir o'rinbosari:**
**Shakarov Zafar G'afforovich,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

**Tahrir hay'ati:**
**Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich,** O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Sharipov Kongratbay Avezimbetovich,** texnika fanlari doktori, professor
**Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Shaumarov Said Sanatovich,** texnika fanlari doktori, professor
**Turayev Bahodir Xatamovich,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Nasimov Dilmurod Abdulloyevich,** iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
**Allayeva Gulchexra Jalgasovna,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Arabov Nurali Uralovich,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Xamrayeva Sayyora Nasimovna,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Bobonazarova Jamila Xolmurodovna,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Irmatova Aziza Baxromovna,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor
**Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi,** iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
**Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich,** iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
**Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna,** iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
**Amanov Otabek Amankulovich,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
**Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li,** texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
**Qurbonov Samandar Pulatovich,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
**Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
**Tabayev Azamat Zaripbayevich,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
**Sxay Lana Aleksandrovna,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
**Ismoilova Gulnora Fayzullayevna,** iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
**Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich,** iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
**Kasimova Nargiza Sabitdjanovna,** iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
**Kalanova Moxigul Baxritdinovna,** dotsent
**Ashurzoda Luiza Muxtarovna,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
**Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
**Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich,** iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
**Bauyetdinov Majit Janizaqovich,** Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
**Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li,** Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
**Sultonov Shavkatjon Abdullayevich,** Kimyo fanlari doktori, (DSc)
**Jo'raeva Malohat Muhammadovna,** filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
**Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich,** iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
**Kalonova Moxigul Baxritdinovna,** iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
**Mirzayev Kulmamat Djanzakovich,** iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
**Karimova Nilufar Sadirdin qizi,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
**Norboyev Odil Abrayevich,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
**Karimova Nilufar Sadirdin qizi,** iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
**Pardaev Umidjon Uralovich,** iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
**Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich,** Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

# muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal


05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati


Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

# MUNDARIJA

EKSPORT VA IMPORT OPERATSIYALARI ORQALI MAMLAKAT HUDUDIGA JALB QILINADIGAN INVESTITSIYALAR HISOBI ..... 9
**Misirov Asliddin, Tursunpölatova Durdona, Abdusamadov Sanjar**
TRANSPORT-LOGISTIKA KOMPANIYALARIDA XALQARO YUK TAŞIŞ JARAYONLARINI SAMARALI BOŞQARIŞ ..... 13
**Kaimov Amirxon, Işmanova Dinora**
ÖZBEKISTON KORXONALARIDA KOMPANIYA QIYMATINI BAHOLAŞ MUAMMOLARI (UZAUTO MOTORS AJ MISOLIDA) ..... 19
**D. Ş. Xusanova, Safarova Gulruh**
ÇARM ÇIQINDILARIDAN OLINGAN KOLLAGEN GIDROLIZATINING KOMPOZITSION QOĞOZ MUSTAHKAMLIGIGA TA'SIRI ..... 26
**M. Ergaşev, R. Şerğoziyeva, O. Usmonova, M. Jörayeva**
TIJORAT BANKLARINI XUSUSIYLAŞTIRIŞNING ÖZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI ..... 30
**Ibadullayev Sanjar, A'zamova Muxlisa**
EKSPORT-IMPORT OPERATSIYALARI BÖYIÇA XARAJATLARNI HISOBGA OLIŞ TARTIBI VA UNI TAKOMILLAŞTIRIŞ YÖNALIŞLARI ..... 36
**Misirov Asliddin, Fayzullayeva E'zoza, Qodirova Azizaxon**
IJTIMOIY TARMOQLARNING ISTE'MOLÇILARNING XARID QILIŞ XATTI-HARAKATLARIGA TA'SIRI ..... 41
**Ğiyosiddinov Ozodbek , Kalanova Moxigul**
DEVELOPMENT OF AN IOT-BASED REMOTE MONITORING AND AUTOMATED CONTROL SYSTEM FOR GREENHOUSE CROP GROWTH ..... 47
**Abasxanova Xalima, Sheraliyev Hasan, Hikmatullayev Habibullo, Nurbaeva Roza**
SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI ..... 52
**Şamuratov Sardorbek, Akbarov Nodir**
RAQAMLI IQTISODIYOT ŞAROITIDA MENEJMENT TIZIMINI TAKOMILLAŞTIRIŞ YÖNALIŞLARI ..... 57
**Abdukaxxorova Durdona, Hakimova Muhabbat**
GLOBAL TARAQQIYOT ŞAROITIDA INTELLEKTUAL AVLOD: ILM-FAN, TA'LIM VA INNOVATSION RIVOJLANIŞ ISTIQBOLLARI ..... 63
**Inatullayeva Intizor, Öroqov Uçqun**
UY XÖJALIKLARINING INSON KAPITALINI ŞAKLLANTIRIŞ VA RIVOJLANTIRIŞDAGI ROLI ..... 68
**Meylikov Fazliddin, Amrullayeva Zarina, Almardonova Farangiz**
BIZNESNI TAŞKIL ETIŞNING MAQSADI VA AHAMIYATI ..... 73
**A.I. Xolbozorov, A.D. Qiryigitov, A.M. Misirov**
XALQARO TA'LIM IMKONIYATLARI VA ULARNING YOŞLAR KELAJAGIDAGI AHAMIYATI ..... 78
**Omonova Nargiza, Ravşanov Xurşid**
RAQAMLI IQTISODIYOT ŞAROITIDA BUXGALTER KASBINING ZAMONAVIY TALABLARI VA ISTIQBOLLARI ..... 83
**Esonturdiyeva Şaxlo, Ostonaqulov Alişer**
KÖP QAVATLI TURAR JOY BINOLARIDA TAŞQI DEVOR ORQALI ISSIQLIK YÖQOTIŞLARINI KAMAYTIRIŞ VA IZOLYATSIYA QALINLIGINI OPTIMALLAŞTIRIŞ ..... 87
**Sanayev Şohzodbek, Hojiyev Dilşodbek, Qöziboyev Izzatbek, Ismoilov Şerdor, Tojinorov Diyorbek**
NEUROMARKETING IS NOT ADVERTISING ..... 96
**Mahmudjonova Dinara Tursunboyevna**
MOBIL ILOVALAR ORQALI XIZMAT KÖRSATUVÇI BIZNESLARNI BOŞQARIŞ STRATEGIYALARI ..... 104
**Ramazonqulov Sardorbek, Dinora Işmanova**
SOCIO-ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL EFFICIENCY OF DEVELOPING THE OLD CLOTHING RECYCLING SYSTEM IN UZBEKISTAN ..... 108
**Qulmurodova Sevinch, Boborajabova Sadoqat**

YAŞIL IQTISODIYOT ŞAROITIDA EKOLOGIK MENEJMENTNI RIVOJLANTIRIŞ ..... 114
**Arzuova Şargu, Mamutova Kamşat**
BOŞQARUVNING ASOSIY FUNKSIYALARI, TAMOYILLARI VA ÖZBEKISTON IQTISODIYOTIDAGI AMALIY AHAMIYATI ..... 119
**Nusratova Çaros, Axmadova Fayyoza, Urinov Bobur**
PRELIMINARY DESIGN AND ENERGY ASSESSMENT OF A SOLAR-PV CHARGING STATION FOR ELECTRIC SCOOTERS IN TASHKENT, UZBEKISTAN ..... 124
**Muxtorov U.A., Abduvaliyeva D.X., Umerov F.Sh., Asanov S.E.**
ELEKTR TOKIDAN ŞIKASTLANIŞ, UNGA KÖRILADIGAN ÇORA-TADBIRLAR VA ULARNI BARTARAF ETIŞ YÖLLARI ..... 129
**Rahmonov Şahobiddin, Şomurotov Akobir, Ğaniboyev Rustam**
ISSIQLIK TA'MINOTI TIZIMINING ENERGETIK SAMARADORLIGINI OŞIRIŞ: SUV ISITIŞ QOZONI, QUYOŞ KOLLEKTORI VA YER OSTI ISSIQLIK TARMOĞI MISOLIDA ..... 134
**Sanayev Şohzodbek, Hojiyev Dilşodbek, Ummatqulov Faxriddin, Xayrullayev Xumoyunxon, Yorqulov Rahmon**
SUN'IY INTELLEKTNING BANK TIZIMI VA IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI ..... 143
**Asadova Maftuna, Bekmurodova Gözal**
ÖZBEKISTONDA HUDUDIY MEHNAT BOZORI TAFOVUTLARI: BANDLIK VA IŞSIZLIK KÖRSATKIÇLARINING QIYOSIY TAHLILI ..... 150
**Axmadova Fayyoza, Nusratova Çaros, Urinov Bobur**
TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLAŞ MEXANIZMLARINI TAKOMILLAŞTIRIŞ ..... 155
**Karimova Sevinç, Ibroximov Ilxomjon**
ÖZBEKISTONDA BANK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRIŞ ISTIQBOLLARI ..... 160
**Muhammadova Rahima, Ibroximov Ilxomjon**
YANGI ÖZBEKISTON ŞAROITIDA KORPORATIV BOŞQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRIŞ MUAMMOLARI ..... 167
**Jumatova Aziza, Ibragimov Ğanijon**
NAQD PULSIZ TÖLOV TIZIMLARINING RIVOJLANIŞI VA ULARNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI ..... 173
**Jöraboyev Berdiquljon, Jöraboyev Berdiquljon**
AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGI VA KREDIT MADANIYATINING BANK XIZMATLARI SIFATI HAMDA KREDIT RISKLARIGA TA'SIRI ..... 179
**Rustamova Dildora, Ibroximov Ilxomjon**

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

# AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGI VA KREDIT MADANIYATINING BANK XIZMATLARI SIFATI HAMDA KREDIT RISKLARIGA TA'SIRI

**Rustamova Dildora Ravşan qizi**
Toşkent Kimyo xalqaro universiteti, bank işi yönalişi 4-kurs talabasi

**Ibroximov Ilxomjon Şavkatjon öğli**
PhD, dotsent, Toşkent Kimyo xalqaro universiteti
"Keçki ta'lim" fakulteti dekani
ORCID: 0009-0003-0559-6552

**Annotatsiya.** Maqolada aholining moliyaviy savodxonligi va kredit madaniyatining bank xizmatlaridan foydalaniş sifati hamda kredit risklari bilan boğliqligi örganiladi. Moliyaviy savodxonlikning kredit şartlarini tuşuniş, xarajatlarni rejalaştiriş va moliyaviy mahsulotlarni taqqoslaşdagi ahamiyati yoritiladi. Kredit madaniyati esa qarz majburiyatlariga mas'uliyatli yondaşiş, tölov intizomiga rioya qiliş va bank bilan öz vaqtida muloqot qiliş orqali tavsiflanadi. Ilmiy adabiyotlar va rasmiy manbalarning qiyosiy tahlili asosida mijozlarning xatti-harakati bilan bank xizmatlari şaffofligi örtasidagi boğliqlik körib çiqiladi. Natijada aholiga tuşunarli axborot beriş, kredit olişdan oldingi maslahat xizmatlarini takomillaştiriş va tölov bilan boğliq qiyinçiliklarni erta aniqlaş böyiça amaliy takliflar işlab çiqiladi.

**Kalit sözlar:** moliyaviy savodxonlik, kredit madaniyati, bank xizmatlari sifati, kredit riski, tölov intizomi, mas'uliyatli kreditlaş, iste'molçilar huquqlari.

**Abstract.** This article examines the relationship between financial literacy, credit culture, the quality of banking services, and credit risks. It highlights the importance of financial literacy in understanding credit terms, planning expenditures, and comparing financial products. Credit culture is characterized by a responsible approach to debt obligations, adherence to payment discipline, and timely communication with banks. Based on a comparative analysis of academic literature and official sources, the study explores the relationship between customer behavior and transparency in banking services. As a result, practical recommendations are developed to improve the provision of clear and accessible information to consumers, enhance pre-credit advisory services, and facilitate the early identification of repayment difficulties.

**Keywords:** financial literacy, credit culture, banking service quality, credit risk, payment discipline, responsible lending, consumer rights.

**Аннотация.** В статье исследуется взаимосвязь финансовой грамотности населения и кредитной культуры с качеством банковского обслуживания и кредитными рисками. Рассматривается значение финансовой грамотности для понимания условий кредитования, планирования расходов и сравнения финансовых продуктов. Кредитная культура характеризуется ответственным отношением к долговым обязательствам, соблюдением платёжной дисциплины и своевременным взаимодействием с банками. На основе сравнительного анализа научной литературы и официальных источников рассматривается взаимосвязь между поведением клиентов и прозрачностью банковских услуг. В результате разработаны практические рекомендации по предоставлению населению понятной и доступной информации, совершенствованию консультационных услуг перед получением кредита и раннему выявлению трудностей, связанных с погашением задолженности.

**Ключевые слова:** финансовая грамотность, кредитная культура, качество банковских услуг, кредитный риск, платёжная дисциплина, ответственное кредитование, права потребителей.

## KIRIŞ

Bank xizmatlarining raqamli şaklda kengayişi aholiga tölov, jamğarma va kredit mahsulotlaridan foydalanişda yangi qulayliklar yaratmoqda. Bir vaqtning özida xizmatlarni masofadan turib tanlaş, şartnomani elektron tasdiqlaş va qarz mablağidan tez foydalaniş moliyaviy qarorlarni puxta öylab qabul qiliş zaruratini oşiradi. Mijoz kreditning nominal foiz stavkasinigina emas, balki uning töliq qiymatini, tölov jadvalini, qöşimça xarajatlarini va keçikiş oqibatlarini ham tuşunişi muhim. Şu sababli moliyaviy savodxonlik bank xizmatlaridan oqilona foydalanişning muhim şartlaridan biri sifatida qaraladi. Biroq bilimning özi yetarli emas: olingan bilim kundalik moliyaviy odatlarga aylanişi ham kerak.

Moliyaviy savodxonlik deganda şaxsning daromad va xarajatlarni boşqariş, jamğarma şakllantiriş, kredit şartlarini anglaş hamda moliyaviy risklarni baholaşga oid bilim va könikmalari tuşuniladi. Kredit madaniyati esa uşbu bilimlarning qarz oliş va qaytariş jarayonidagi amaliy ifodasidir. Masalan, qarz oluvçi öz daromadiga mos kredit tanlaşi, tölov sanalariga rioya qilişi va kutilmagan qiyinçilik tuğilganda bank bilan muloqotni uzmasligi kredit madaniyatining belgilaridir. Bu ikki tuşunça özaro yaqin bölsa-da, bir xil emas: kredit haqida yetarli ma'lumotga ega bölgan şaxs ham notöğri xarajat odatlari sabab qarzdorlikni oşirib yuborişi mumkin [8].

Bank xizmatlari sifatiga mijozning bilim darajasigina emas, bankning axborotni qançalik aniq tuşuntirişi, maslahat berişi, murojaatlarga munosabati va mas'uliyatli kreditlaş amaliyoti ham ta'sir qiladi. Xizmat sifatini faqat operatsiya tezligi yoki mobil ilovaning qulayligi bilan baholaş yetarli emas. Agar kredit şartlari tuşunarsiz bölsa yoki mijozning tölov qobiliyati yetarliça örganilmasa, qisqa muddatli qulaylik keyinçalik qarzdorlik muammosiga aylanişi mumkin. Özbekistonda banklarning iste'molçilarga töliq va işonçli axborot berişiga oid huquqiy talablar ham bu masalaning dolzarbligini körsatadi [1].

Mazkur maqolaning maqsadi aholining moliyaviy savodxonligi va kredit madaniyati bilan bank xizmatlari sifati hamda kredit risklari örtasidagi asosiy boğliqliklarni sodda tahliliy yondaşuv orqali oçib berişdan iborat. Buning uçun ilmiy manbalardagi qaraşlar umumlaştiriladi, mijoz va bank mas'uliyati alohida körib çiqiladi hamda xizmat körsatiş jarayonida qöllaş mumkin bölgan tavsiyalar işlab çiqiladi. Maqola yangi statistik model yaratişni yoki moliyaviy savodxonlik kredit qaytmasligiga qançalik ta'sir qilişini son jihatdan ölçaşni maqsad qilmaydi. Asosiy e'tibor masalaning amaliy tomoniga qaratiladi.

## MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Moliyaviy savodxonlikning iqtisodiy ahamiyati böyiça Lusardi va Mitchell tadqiqoti asosiy nazariy manbalardan biridir. Mualliflar moliyaviy bilimni inson kapitalining tarkibiy qismi sifatida körib, uning jamğarma, qarz va uzoq muddatli moliyaviy qarorlardagi örnini tahlil qilgan [8]. Uşbu yondaşuv bank xizmatlari iste'molçisi faqat tayyor mahsulotni tanlovçi emas, balki şartlarni tuşunib, oqibatlarini baholaydigan faol iştirokçi bölişi kerakligini körsatadi. Şu bilan birga, bilim darajasi bilan moliyaviy natija örtasidagi aloqa barça şaroitlarda bir xil kuçga ega emas. Daromadning barqarorligi, oilaviy majburiyatlar, moliyaviy xizmatlar narxi va bankning kreditlaş standartlari ham natijaga ta'sir etadi.

Gathergood Buyuk Britaniya iste'mol kreditlari misolida moliyaviy savodxonlik, özini nazorat qiliş va ortiqça qarzdorlik masalasini örgangan. Uning tadqiqotida moliyaviy savodxonlikning pastligi ham, özini boşqariş bilan boğliq muammolar ham tölovdagi qiyinçiliklar bilan aloqador ekani qayd etilgan [9]. Bu xulosa kredit madaniyatini faqat foiz stavkasini hisoblaşni biliş bilan çeklab bölmasligini anglatadi. Qarz oluvçi har oygi xarajatlarini nazorat qilmasa yoki majburiyatlarning umumiy hajmini baholamasa, bilimning amaliy foydasi kamayadi. Şuning uçun kredit madaniyati mavzusida moliyaviy odatlar va mas'uliyatli xulq-atvor ham muhim örin tutadi.

Gerardi, Goette va Meierning AQŞ ipoteka qarz oluvçilari böyiça tadqiqotida oddiy hisob-kitoblarni bajariş könikmasi bilan ipoteka kreditini qaytariş natijalari örtasidagi boğliqlik körsatilgan [10]. Biroq tadqiqot alohida bozor va muayyan davrdagi qarz oluvçilarni qamrab olgani sababli uning natijalarini barça mamlakatlar va kredit turlariga töğridan töğri köçiriş töğri bölmaydi. Tadqiqotdan kelib çiqadigan muhim xulosa şuki, mijozning kredit şartlarini tuşuniş qobiliyati kredit riskini baholaşda e'tiborga olinadigan omillardan biri hisoblanadi, biroq u bankning kreditga layoqatlilikni baholaş (skoring) va tölov qobiliyatini tekşiriş tartiblari örnini bosa olmaydi.

Bank xizmatlari sifatini baholaşga bağişlangan adabiyotlarda işonçlilik, mijoz murojaatiga javob beriş, xodimlarning malakasi va şaxsiy ehtiyojlarni hisobga oliş kabi mezonlar ajratib körsatiladi. Parasuraman, Zeithaml va Berry tomonidan taklif etilgan SERVQUAL (xizmat körsatiş sifatini baholaş uçun işlab çiqilgan model) yondaşuvi xizmat körsatiş sifatini mijozlar tomonidan qanday baholanişi nuqtayi nazaridan örganişga imkon beradi [11]. Kredit xizmatlariga tatbiq etilganda bu yondaşuv qarz şartlari haqida aniq maslahat beriş, savollarga tuşunarli javob qaytariş, hujjatlarni xolis tuşuntiriş va şikoyatlarni öz vaqtida körib çiqiş kabi jihatlarni baholaşda foydalidir. Şuningdek, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot taşkiloti (OECD)ning iste'molçilarni moliyaviy himoya qiliş tamoyillari ham şaffoflik va adolatli muomalani asosiy talablar qatoriga kiritadi [5].

## TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqola nazariy-tahliliy xususiyatga ega bölib, unda ilmiy adabiyotlarni örganiş, qiyosiy tahlil, tasniflaş va umumlaştiriş usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot asosini OECD va Jahon bankining moliyaviy savodxonlik hamda moliyaviy xizmatlardan foydalanişga oid materiallari, Bazel bank nazorati qömitasining kredit riskini boşqariş tamoyillari, Özbekiston Markaziy bankining rasmiy axborotlari va ilmiy jurnallarda e'lon qilingan maqolalar taşkil etadi [2]. Manbalar moliyaviy bilim, kredit intizomi, bank xizmatlari sifati va kredit

risklari bilan bevosita boğliqligiga köra tanlandi.

Tahlilda moliyaviy savodxonlik uçun kredit şartlarini tuşuniş, daromad va xarajatlarni rejalaştiriş hamda xarajat risklarini oldindan köriş; kredit madaniyati uçun tölov intizomi, qarz yukini nazorat qiliş va bank bilan muloqot qiliş; bank xizmatlari sifati uçun şaffof axborot, qulay xizmat va murojaatlarga munosabat mezonlari ajratildi. Kredit riski esa qarz oluvçining şartnomadagi tölov majburiyatini töliq yoki öz vaqtida bajarmasligi ehtimoli bilan boğliq bank riski sifatida qaraldi [7]. Uşbu mezonlar jadvallarda tartibga solinib, amaliy tavsiyalarni işlab çiqişga asos böldi.

## TAHLIL VA NATIJALAR

Moliyaviy savodxonlikning bank xizmatlari sifatiga ta'siri köpinça mijozning ongli tanlov qilişi orqali namoyon böladi. Bank taklif etayotgan ikkita kredit mahsulotidan birini tanlaşda faqat reklamadagi foiz stavkasiga qaraş yetarli emas. Kredit muddati, tölov usuli, komissiyalar, suğurta bilan boğliq xarajatlar va şartnoma şartlaridagi farqlarni soliştira olgan mijoz öz ehtiyojiga mosroq qaror qabul qiladi. Bunday mijoz bankdan aniq ma'lumot söraydi, tuşunarsiz bandlar yuzasidan izoh oladi va şikoyat yoki maslahat xizmatidan maqsadli foydalanadi. Natijada bank uçun xizmat körsatişni takomillaştiriş yönalişlarini aniqlaş va mijozlar bilan tuşunarli muloqotni yölga qöyiş imkoniyati kengayadi. Şu bilan birga, mijozning savodxonlik darajasidan qat'i nazar, bank axborotni sodda va töliq yetkaziş majburiyatini bajarişi lozim [1].

Aholining kredit madaniyati esa kredit mablağidan foydalangandan keyingi xatti-harakatlar bilan yaqqolroq boğliq. Tölov jadvaliga rioya qiliş, majburiyat uçun mablağni oldindan ajratiş, ketma-ket yangi qarzlar olişdan ehtiyot böliş hamda moliyaviy ahvol yomonlaşganda bankka erta murojaat qiliş şular jumlasidandir. Kredit intizomini baholaşda keçiktirilgan tölovlar soni bilan birga qarzdorning umumiy moliyaviy holatini ham hisobga oliş maqsadga muvofiq. Çunki mijoz tölovni vaqtida bajarayotgan bölsa ham, kundalik ehtiyojlarini qoplaş uçun boşqa qarz hisobiga tölov qilayotgan bölişi mumkin. Barqaror kredit madaniyati mavjud majburiyatlar yuzasidan oçiq muloqot qiliş va ularni real daromadga mos ravişda boşqarişni anglatadi.

Kredit xizmatlari sifati va kredit riski örtasida ham özaro boğliqlik mavjud. Mijozga şartnoma tuşunarsiz bayon etilsa, kelajakdagi tölovlarni notöğri tasavvur qiliş ehtimoli ortadi. Aksinça, bank xodimi mijozga kreditning umumiy qiymatini, tölov muddatini va keçiktiriş oqibatlarini aniq tuşuntirsa, qaror qabul qiliş uçun zarur axborotning sifati oşadi. Ammo yaxshi tuşuntiriş ham öz-özidan kredit qaytişini kafolatlamaydi: daromadning kamayişi, iş joyidagi özgariş yoki favqulodda xarajatlar kabi omillar kredit riskini kuçaytirişi mumkin. Şu bois axborot şaffofligi bankdagi kredit tahlili va keyingi monitoring bilan birgalikda işlaşi zarur [7].

1-jadval. Moliyaviy savodxonlik va kredit madaniyatining bank xizmatlariga boğliqligi

| Omil | Mijoz faoliyatidagi ifodasi | Bank xizmatlari va kredit riski bilan boğliqligi |
|---|---|---|
| Şartlarni tuşuniş | Foiz, muddat va töliq qiymatni soliştiriş | Asosli tanlovga yordam beradi; tuşunmovçiliklarni kamaytirişi mumkin. |
| Budjet yuritiş | Daromad, xarajat va oylik tölovni oldindan rejalaş | Qarz yukini nazorat qiliş va tölovga tayyorgarlikni kuçaytiradi. |
| Tölov intizomi | Şartnomadagi muddatlarga rioya qiliş | Keçikiş ehtimolini kamaytirişga xizmat qilişi mumkin. |
| Bank bilan muloqot | Savol beriş, qiyinçilik haqida erta xabar beriş | Maslahat va qayta körib çiqiş çoralarini öz vaqtida muhokama qilişga yordam beradi. |
| Xavfsiz raqamli xulq-atvor | Maxfiy ma'lumotlarni himoya qiliş, şubhali havolalarni tekşiriş | Raqamli xizmatlardan xavfsiz foydalaniş va firibgarlik xavfini tuşunişga yordam beradi. |

Manba: muallif tomonidan Lusardi va Mitchell (2014), Gathergood (2012) hamda OECD (2022) tadqiqotlari asosida tuzilgan.

Xalqaro tajribaga köra, moliyaviy savodxonlikni oşiriş masalasi maktabda öqitiladigan nazariy tuşunçalardan kengroqdir. OECD/INFE 2023 tadqiqotida iştirok etgan mamlakat va iqtisodiyotlar böyiça umumiy savodxonlikning örtaça körsatkiçi 100 balldan 60 ball, raqamli moliyaviy savodxonlikniki esa 53 ball atrofida qayd etilgan [4]. Bu raqamlar Özbekistonning darajasini ifodalamaydi, çunki tadqiqotning qamrovi va hisoblaş uslubi alohida belgilangan. Şunga qaramay, natijalar moliyaviy bilimlar bilan birga amaliy könikmalarni rivojlantiriş zarurligini tuşuntiradi. Kredit xizmatlari böyiça şartnoma misollari, tölov jadvali va hayotiy vaziyatlar asosida öqitiş foydali bölişi mumkin.

Özbekistonda moliyaviy savodxonlikni rivojlantiriş böyiça amaliy taşabbuslar mavjud. Markaziy bank ma'lumotiga köra, Finlit.uz axborot-ta'lim loyihasi 2020-yildan faoliyat yuritadi; 2025-yilda e'lon qilingan axborotda aholining turli guruhlari uçun bilim va könikmalarni oşirişga qaratilgan loyihalar yoritilgan [3]. Bunday taşabbuslar aholiga kredit tarixining ahamiyati, jamğarma, tölov intizomi va moliyaviy xavfsizlik haqida tuşunarli

ma’lumot yetkaziş uçun imkoniyat yaratadi. Biroq axborot materiallari sonining özi bilimlarning amaliy xulqqa aylanganini isbotlamaydi. Dars va amaliy maşğulotlardan keyin tuşuniş darajasi, qaror qabul qilişdagi özgariş va xizmatdan foydalaniş tajribasini ham baholaş lozim.

Bank xizmatlari sifati böyiça yana bir muhim jihat – şartnoma tuzişdan oldingi axborotning töliqligi. Kredit taklif etilayotgan paytda mijozga tölov miqdori va muddati, kreditning töliq qiymati, qarzni muddatidan oldin qaytariş şartlari, keçikiş oqibatlari va murojaat qiliş tartibi aniq bayon etilişi kerak. Özbekiston Markaziy bankining 2025-yil 29-oktabrdagi rasmiy axborotiga köra, banklar va iste’molçilar örtasidagi munosabatlarga oid yangilangan minimal talablar doirasida kredit majburiyatlari riskini oldindan tuşuntiriş va tölovda qiyinçilikka uçragan mijozlar bilan işlaş tartibini oşkor qiliş çoralari belgilangan; tegişli özgartirişlar 2026-yil 29-yanvardan kuçga kirişi nazarda tutilgan [2]. Bunday yondaşuv mijozga şartnoma oqibatlarini yaxşiroq anglaşga yordam berişi mumkin.

Kredit riskini boşqarişda moliyaviy savodxonlik foydali qöşimça omil bölsa-da, bankning kreditga layoqatlilikni baholaş va risklarni boşqariş vazifalari örnini bosa olmaydi. Bazel bank nazorati qömitasining 2025-yilda yangilangan tamoyillarida kreditlaş mezonlari, qarz oluvçining tölov manbalari, kreditni boşqariş va monitoring jarayoni alohida ahamiyatga ega ekani ta’kidlangan [7]. Bank mijoz bilan yaxşi muloqot qilişi bilan birga uning haqiqiy daromadi, mavjud majburiyatlari va moliyaviy xavflarini mustaqil baholaşi kerak. Şu sababli mijozni axborot bilan ta’minlaş kredit riskini baholaş va nazorat qiliş çoralari bilan uyğun olib borilişi muhim.

2-jadval. Kredit jarayonida moliyaviy savodxonlik va mas’uliyatli xizmat körsatişni qöllab-quvvatlaş

| Bosqiç | Mijozning amaliy harakati | Bankning xizmat sifati va riskni boşqariş çorasi |
|---|---|---|
| Kreditdan oldin | Daromad va xarajatni hisoblaş, takliflarni soliştiriş | Töliq qiymatni oçiq körsatiş, tuşunarli maslahat beriş. |
| Şartnoma tuzişda | Tölov jadvali va şartnoma bandlarini tekşiriş | Asosiy şartlar va risklarni sodda tilda tuşuntiriş. |
| Kredit davrida | Tölovlarni rejalaş, qarz yukini kuzatiş | Eslatmalar, qulay tölov kanallari va ma’lumot beriş. |
| Qiyinçilik yuz berganda | Bankka erta murojaat qiliş, ahvolni aniq bildiriş | Murojaatni xolis körib çiqiş, qonuniy yeçimlarni tuşuntiriş. |
| Kredit yakunida | Majburiyat töliq bajarilganini tekşiriş, kredit tarixini kuzatiş | Tölov holati böyiça aniq tasdiq va axborot beriş. |

Manba: muallif tomonidan Özbekiston Respublikasi Markaziy banki (2025), OECD (2022) va Bazel bank nazorati qömitasi (2025) materiallari asosida işlab çiqilgan.

## XULOSA VA TAKLIFLAR

Örganilgan manbalar aholining moliyaviy savodxonligi, kredit madaniyati, bank xizmatlari sifati va kredit risklari örtasida mazmunli boğliqlik mavjudligini körsatadi. Moliyaviy savodxonlik qaror qabul qilişdan oldin kredit şartlarini anglaş va variantlarni soliştirişga yordam beradi. Kredit madaniyati esa olingan majburiyatni kundalik moliyaviy reja bilan moslaştiriş, tölov intizomini saqlaş va bank bilan oçiq muloqot qilişda namoyon böladi. Ayni paytda kredit qaytmasligining sabablari köp omilli bölib, uni faqat aholining bilim darajasi bilan boğlaş töğri emas.

Birinçi taklif – banklarda kreditdan oldingi qisqa va tuşunarli maslahatni kengaytiriş. Mijozga kreditning töliq qiymati, tölov jadvali, ehtimoliy qöşimça xarajatlar va keçikiş oqibatlarini bitta qisqa axborot varaqasida tuşuntiriş mumkin. Bunday materiallar murakkab bank atamalarini sodda izohlaş orqali mijozning savollariga aniq javob topişini yengillaştiradi. Ikkinçi taklif – moliyaviy savodxonlik dasturlarida nazariy tuşunçalar bilan birga oilaviy budjet, kredit yukini baholaş, firibgarlikdan himoyalaniş va kredit tarixi kabi amaliy mavzularni köproq yoritişdir.

Uçinçi taklif – kreditdan foydalaniş davrida mijozga muntazam, lekin ortiqça bezovta qilmaydigan axborot va eslatmalar taqdim etiş. Törtinçi taklif – moliyaviy qiyinçilik sezilganda bankka erta murojaat qiliş madaniyatini rivojlantiriş va banklar tomonidan bunday murojaatlar uçun oçiq tartiblarni ta’minlaş. Bu çoralar mijozga öz majburiyatini töğri boşqarişga yordam berişi, bankka esa yuzaga kelayotgan qiyinçiliklarni erta aniqlaş imkonini berişi mumkin. Biroq ularning natijadorligi har bir bankning amaliy körsatkiçlari böyiça alohida tekşirilişi kerak.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RÖYXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 5-noyabrdagi “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonunga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish haqida”gi O‘RQ-580-son Qonuni. – URL: https://lex.uz/en/docs/4581971

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. New Minimum Requirements Established for Protecting the Rights of Bank Service Consumers. – 29.10.2025. – URL: https://cbu.uz/en/press_center/news/2964674/

3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Finlit.uz – the Central Bank’s Financial Literacy Information and Educational Project Turns 5. – 07.08.2025. – URL: https://cbu.uz/en/press_center/news/2690688/

4. OECD. OECD/INFE 2023 International Survey of Adult Financial Literacy // OECD Business and Finance Policy Papers. – Paris: OECD Publishing, 2023. – No. 39. – DOI: https://doi.org/10.1787/56003a32-en

5. OECD. G20/OECD High-Level Principles on Financial Consumer Protection 2022. – Paris: OECD Publishing, 2022. – DOI: https://doi.org/10.1787/48cc3df0-en

6. World Bank. The Global Findex Database 2025: Report. – Washington, DC: World Bank, 2025. – URL: https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex/report

7. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the Management of Credit Risk. – Bank for International Settlements, 2025. – URL: https://www.bis.org/publications/202504-guidelines-principles-management-credit-risk

8. Lusardi A., Mitchell O. S. The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence // Journal of Economic Literature. – 2014. – Vol. 52. – No. 1. – P. 5–44. – DOI: https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5

9. Gathergood J. Self-control, Financial Literacy and Consumer Over-indebtedness // Journal of Economic Psychology. – 2012. – Vol. 33. – No. 3. – P. 590–602. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.joep.2011.11.006

10. Gerardi K., Goette L., Meier S. Numerical Ability Predicts Mortgage Default // Proceedings of the National Academy of Sciences. – 2013. – Vol. 110. – No. 28. – P. 11267–11271. – DOI: https://doi.org/10.1073/pnas.1220568110

11. Parasuraman A., Zeithaml V. A., Berry L. L. SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality // Journal of Retailing. – 1988. – Vol. 64. – No. 1. – P. 12–40. – URL: https://zenodo.org/records/14579730

12. World Bank. Financial Capability: Responsible Finance. – URL: https://responsiblefinance.worldbank.org/en/responsible-finance/financial-capability

# muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

**Ingliz tili muharriri:** Feruz Hakimov

**Musahhih:** Zokir Alibekov

**Sahifalovchi va dizayner:** Abdurahmon Qurbonov

**2026**



© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.



"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S–5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
**Litsenziya raqami: №095310**.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod tumani 15-mavze 19-uy**


+998 93 718 40 07

https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal

t.me/yait_2100